

⁹ ‘... dat hy van hun verko-
ren is geweest tot Praeses
in de Nationale Synode
gehouden te Wezel ... die
de allereerste was, en te
Dordrecht Anno 1578’; J.
Ens, *Kort historisch berigt
van de Publieke Schriften,
rakende de Leer en Dienst
der Nederduytse Kerken van
de Vereenigde Nederlanden,
zynde de Formulieren van
eenigheyt en de liturgie* (...),
Utrecht 1733, 59, 241v.,
[241-287: R. Ens, Naberigt:
253-287 (Wezel)]. Spohnholz
vermeldt ten onrechte J. Ens
als bezorger; 139v.

¹⁰ Editie 1738 vermeld bij A.
’s Gravezande, *Twee hon-
derd jarige gedachtenis*, 111,
116 (zie verder: n. 12). Spoh-
nholz brengt de opname in
1738 in verband met de be-
schrijving van het autograp-
hon van Wezel in 1737 door
de archiefcie. van de Prov.
Synode van Zuid-Holland
o.l.v. de Goudse predikant
Q. Noortbergh; 140-143,
153 (n. 78).

¹¹ *Kerkelyk Handboekje,
zynde een kort uittreksel,
van de Voornaamste Actens,
der Nationale en Provintiale
Synoden, betrekkelijk op de
Zuiverheit der Leere, Rust
der Kerke, enz. Als mede de
Post-Acta of Nabandelingen
van het Nationale Synode
van Dordrecht, gehouden
in de jaren 1618 en 1619,
derde druk, Rotterdam
1753, 1-61 (Wezel); UBVU XP
07665.-.*

Mede dankzij R. Ens voorgoed opgenomen in het Kerkelijk Handboekje

Omdat Spohnholz de verwijzing naar de *Kercken-Ordeninghen* heeft gemist, mist hij ook de lijn waarop Van Renesse wilde aansluiten. Laatstgenoemde wilde Wezel inpassen in dat eenvoudige boekje dat in 1612 voor het eerst te Delft was verschenen, in 1617 opnieuw, en in 1648 aldaar zelfs in vijfde druk. Van Renesses mis-sie mislukte evenwel: ook na 1664 kwam Wezel er niet in. Toen in 1732, eveneens te Delft, als opvolger van de *Kercken-Ordeninghen* bij de destijds bekende uitgever Reinier Boitet het eerste *Kerkelyk handboekje* uitkwam, ontbraken de artikelen daarin nog steeds.

Voor de Zwolse predikant Regnerus Ens, die in 1733 het *Kort historisch berigt* van zijn broer Johannes, bij leven hoogleraar theologie te Utrecht, bezorgde, was dat voldoende reden om in een afzonderlijk ‘Naberigt’ daarbij niet slechts de Londense *Korte onderzoekinge des geloofs* op te nemen, maar ook Van Renesses vertaling van – en nu citeer ik R. Ens – ‘*de Handelingen van het Synode[!] Nationaal[!]* gehouden te Wezel Anno 1568’. Dit laatste niet alleen omdat zijn broer zaliger ‘zig vaak op de zelve’ beriep, maar ook omdat daarin ‘de grontslag gelegd is, waar op alle de volgende Nationale Synoden vorder gebout hebben’. De orthodoxe Joh. Ens had inderdaad Wezel hoog en Datheen, die als eerste had ondertekend, was volgens hem daar door zijn mede-leraren tot praeses verkozen.⁹

Wezel als grondslag aller nationale synoden ... De consequentie van die uitspraak werd getrokken in de derde druk van het *Kerkelyk Handboekje*, dat in 1738 bij Boitet uitkwam. De artikelen van 1568 werden daarin in Van Renesses vertaling – inclusief zijn opschrift – opgenomen vóór de acta van Emden 1571.¹⁰ Het *Handboekje* van 1738 heb ik niet kunnen inzien, wel een Rotterdamse druk die van 1753 dateert. Wezel opent daarin een rij die eindigt met de Post-acta van Dordt 1618/19. Dit alles was volgens de uitgever ‘zeer dienstig en noodig voor predikanten en kerkenraden’.¹¹ Nadien zouden tot 1816 nog zeker twee drukken volgen.

Als kerkorde geijkt door de historici-kerkjuristen A. ’s Gravezande en A. Rutgers

Vóór 1816 gebeurden echter nog twee opmerkelijke dingen. In de eerste plaats dat de Middelburgse predikant A. ’s Gravezande 20 november 1768 ‘*het eerste synode der Nederlandsche kerken*’ herdacht met een preek over 1 Cor. 14: 40. Liever dan de opening van Dordt 1618/19 te gedenken, zoals Jac. Leydekker in november 1718 in de Zeeuwse hoofdstad had gedaan, herdacht hij Wezel. Voor Spohnholz toont ’s Gravezandes met veel historische aantekeningen uitgegeven preek, die uitdijde tot een boekwerk ruim